

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ*

Υ Π Ο
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Σ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Δρ. Θ.
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΥΡΩΝ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΛΚΗΣ

Γ'. Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ.

11. Κοινὰ ἐκκλησιολογικὰ προϋποθέσεις εἰς τὴν περὶ Συνόδων ἀντίληψιν.

Εἰς δεύτερος ἄμεσος θεολογικὸς χῶρος, χρήζων ἀξιολογήσεως, εἶναι ὁ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀπὸ μέρους τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Βεβαίως τὸ θέμα δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀπλουστέρων, οὐδὲ ἐκ τῶν εὐκολωτέρων.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι μεταξὺ ἡμῶν τῶν Χαλκηδονείων καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἀνατολικῶν ὑπάρχει μία εὐρεία κοινὴ θεολογικὴ βᾶσις, ἡ ὁποία καὶ ἐπεκτείνεται εἰς ὠρισμένας παραδόσεις καὶ δομὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς εἶναι ἡ ἀντίληψις περὶ κεχειροτονημένου Ἱερατείου, περὶ Ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ, περὶ ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐν αὐτῷ, περὶ συνοδικότητος, περὶ ἀλαθῆτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, περὶ κοινῆς συνειδήσεως τῶν πιστῶν, περὶ ἐκκλησιαστικοῦ magisterium, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη εὐρύτερον, περὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας ἁγίων, περὶ μυστηρίων καὶ περὶ ἐσχάτων. Πάντα ταῦτα ἐπισημαίνονται θετικῶς καὶ εἰς τὴν Ἐκθεσιν τῆς Γ' Ἀνεπισήμου Θεολογικῆς Συναντήσεως ἐν Γενεύῃ, τὸ 1970 (§ 4) μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων⁵³.

Ἡ τοιαύτη κοινὴ θεολογικὴ βᾶσις εἰς πλεῖστα κεφάλαια τῆς πίστεως, σημαίνει ὅτι ἴσως ὁ Διάλογός μας μὲ τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας δὲν θὰ χρειασθῆ νὰ ἀναλωθῆ ἐπὶ ὅλων αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπάρχει μία globale συμφωνία.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 48 τοῦ προηγουμένου τεύχους.
53. G O T h R 16 (1971) 4.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως ὅλων τούτων, προκειμένου εἰδικῶς περὶ τῆς ἀντιλήψεως περὶ Συνόδων εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευράς, θέλω ἐκ προοιμίου νὰ εἶπω, ὅτι Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀνατολικοὶ ἔχομεν κατ' ἀρχὴν τὴν βασικὴν ταύτην προϋπόθεσιν τῆς συνοδολογικῆς δομῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο εἶναι πολὺ σημαντικόν. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἡ τοιαύτη συνοδολογικὴ δομὴ καὶ ὕψὸς τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Ἀνατολικοῖς, φέρει αὐτοὺς πολὺ πλησιέστερον πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν παρὰ πρὸς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, εἰς τὸν ὅποιον τὸ στοιχεῖον τοῦτο τῆς συνοδικότητος ἢ δὲν διεφαινετο μέχρι πρότινος (Α' καὶ Β' Βατικανὴ Σύνοδος), ἢ ἦτο καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι συνυφασμένον μὲ τὴν περὶ Πρωτείου τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ρώμης ἀντίληψιν τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ παρὰ τὴν κατ' ἀρχὴν ταύτην ἐγγύτητα τῶν δύο πλευρῶν, τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρχαιοανατολικῶν, ὑπάρχουν καὶ πλεῖσται ἄλλαι κεφαλαιώδεις διαφοραὶ, αἱ ὁποῖαι —πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ— διαφοροποιοῦν καὶ ἀπομακρύνουν ἀπὸ ἀλλήλας τὰς δύο ἀντιλήψεις περὶ Συνόδων καὶ δὴ Οἰκουμενικῶν.

Λέγων τοῦτο, δὲν ἀναφέρομαι εἰς μόνον τὸ συνήθως προβαλλόμενον γνωστὸν θέμα τῆς ἀναγνωρίσεως ἢ οὐ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπὸ μέρους τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν. Τὸ θέμα τοῦτο, ὅσον βασικὸν καὶ ἐὰν εἶναι διὰ τὸν Ὁρθοδοξοανατολικὸν Διάλογον, δὲν εἶναι τὸ μόνον, ὅπερ ὀφείλει νὰ τεθῇ. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι, ὡς εἶπον, περὶ τὸ θέμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων λεπτομέρειαι, δυσκολίαι καὶ διαφοραὶ, περὶ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ γίνουν αἱ δέουσαι διαπιστώσεις καὶ νὰ ἐξαχθοῦν τὰ δέοντα συμπεράσματα.

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν ταῦτα.

12. «Ὅροι» καὶ «Κανόνες», «πρόθεσις διὰ θέσπισιν» καὶ «ὄρολογία θεσπίσεως» εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους.

Ἐν πρῶτον σημείον, ὅπερ πολὺ ἔνωρις ἐτέθη εἰς τὰς δογματικὰς συζητήσεις μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὑπῆρξε τὸ συζητηθὲν εἰς τὴν Γ' Ἀνεπίσημον Θεολογικὴν Συνάντησιν Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων ἐν Γενεύῃ, τὸ 1970, τὸ ἐξῆς:

Εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, πλὴν τῆς διαφοροποιήσεως μεταξὺ δογματικῶν θεσπισμάτων καὶ κανονικῶν διατάξεων, ἄλλαις λέξεσι μεταξὺ Ὅρων καὶ Κανόνων, δέον, κατὰ τοὺς ἐκατέρωθεν Θεολόγους, νὰ γίνηται διάκρισις καὶ μεταξὺ τῆς πραγματικῆς «προθέσεως» ἐκάστης Συνόδου εἰς ἐκάστην δογματικὴν θέσπισιν τῆς ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς εἰδικῆς «ὄρολογίας» ἀφ' ἑτέρου, διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ θέσπισις ἐκείνη εὔρε τὴν ἐκφρασίαν τῆς.

Ἴδου πῶς διατυπῶνται ἡ ὡς ἄνω σκέψεις εἰς τὴν συμπερασματικὴν Ἐκθεσιν τῆς Ἀνεπισημοῦ ταύτης Θεολογικῆς Συναντήσεως: «Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς Συνόδους καὶ τὸ κύρος αὐτῶν διὰ τὴν Παράδοσιν, συμφωνοῦμεν πάντες, ὅτι αἱ Σύνοδοι δέον νὰ θεωρῶνται μᾶλλον ὡς χαρισματικὰ γεγονότα ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, παρά ὡς τις αὐθεντία ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν Σύνοδοί τινες ἀναγνωρίζονται ὑπὸ τῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀληθεῖς Σύνοδοι, εἴτε ὡς οἰκουμενικαὶ εἴτε ὡς τοπικαί, ἡ αὐθεντία αὐτῶν δέον νὰ θεωρῆται ὡς προερχομένη παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Δέον νὰ γίνεται διάκρισις οὐ μόνον μεταξὺ τῶν ὄρων πίστεως καὶ τῶν κανόνων Συνόδου τινός, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῆς ἀληθοῦς προθέσεως τοῦ δογματικοῦ ὄρου τῆς Συνόδου καὶ τῆς ἰδιαίτερας ὁρολογίας, δι' ἧς διετυπώθη οὗτος, τῆς τελευταίας ἐχοῦσης μικρότερον κύρος ἢ ἡ πρόθεσις»⁵⁴.

Οὕτως εἰσήχθη ἡ βασικὴ διαφοροποίησις μεταξὺ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ περισσότερον συγκεκριμένως μεταξὺ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μεταγενεστέρων, τῆς Ε', τῆς ΣΤ' καὶ τῆς Ζ' ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀφ' ἑτέρου. Ἐπιστεῦθη δὲ ὅτι οὕτω μόνον θὰ δοθῆ λύσις εἰς τὸ ἐπίμαχον θέμα τῆς ἀπὸ μέρους τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν ἀποδοχῆς τῶν, πέραν τῶν τριῶν πρώτων, ὑπολοίπων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Αἱ τρεῖς πρώται, ἀναντιρρήτως Οἰκουμενικαὶ θεωροῦμεναι καὶ διὰ τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, ἐπλήρουν, κατ' αὐτούς, γνήσιον καὶ κύριον γνῶρισμα τῆς «οἰκουμενικότητος», καθ' ὅτι ἐκινήθησαν μέσα εἰς τὴν πραγματικὴν «πρόθεσιν» νὰ προβοῦν εἰς ἃς προέβησαν δογματικὰς θεσπίσεις. Ἡ «πρόθεσις» αὕτη, κατὰ τοὺς Ἀνατολικούς, οὕσα οἰκουμενικὴ, ἐπεξετείνετο προκειμένου διὰ τὰς τρεῖς πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους ἐφ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἀπὸ τὰς λοιπὰς τέσσαρας μεταγενεστέρων Συνόδους ἔλειπεν ἡ πραγματικὴ αὕτη οἰκουμενικὴ πρόθεσις, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐθέσπισαν, καὶ οὕτως αἴρεται ἡ ἐκκλησιολογικὴ ὑποχρέωσις διὰ τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, ἵνα ἀποδεχθοῦν τὰς Συνόδους ἐκείνας ὡς Οἰκουμενικὰς.

Ἄλλ' αὐτονόητον, ὅτι μία τοιαύτη θεολογικὴ διαφοροποίησις μεταξὺ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων δὲν νοεῖται, οὔτε εὐσταθεῖ. Διάκρισις τις εἶναι ἐπιτρεπτὴ μόνον ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τῶν Συνόδων καὶ ὡς πρὸς τὸ ἱστοριοθεολογικὸν contexte, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνεκλήθη καὶ εἰργάσθη ἐκάστη ἐξ αὐτῶν. Ἀπὸ πλευρᾶς ὅμως θεολογίας τῶν Συνόδων, ἐξ ἐπόψεως δηλ. ἐκκλησιολογικῆς καὶ πνευματολογικῆς, τοιαύτη διάκρισις δὲν ἴσταται. Διότι θὰ ἐρωτηθῆ: Τί σημαίνει «πραγματικὴ πρόθεσις» εἰς δογματικὴν θέσπισιν; Καὶ τί σημαίνει πρόθεσις πρὸς καθιέρωσιν «εἰδικῆς ὁρολογίας» εἰς τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν δογματικὴν θέσπισιν; Ἡμπορεῖ δηλ. νὰ σημαίνῃ ὅτι ἡ μὲν

54. G O T H R 16 (1971) 5.

«πρόθεσις» εἰς μίαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἦτο «ὀρθόδοξος», ἡ δὲ χρησιμοποιοθεῖσα ὀρολογία «ἀνορθόδοξος»; Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅροι, ὅπως «ὁμοούσιος», «Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ», «γεννηθεὶς, οὐ ποιηθεὶς» κ.λ.π., οἱ ὅποιοι ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, δύναται νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὸ ὡς ἄνω κριτήριον καὶ νὰ διαμφισβητηθῇ ἡ ὀρθοδοξία των καὶ ἡ πνευματολογικὴ προέλευσίς των; Μὲ τοιαῦτα κριτήρια ποῦ ἴσταται ὁ πνευματολογικὸς παράγων εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους; Ποίαν σημασίαν ἔχει τὸ «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν»; Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲν συνεκλήθησαν μὲ μόνην τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος (αὐτοκράτωρ κ.λ.π.) καὶ ἐξ ὑποκειμενικῆς διαθέσεως, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. Μὲ τοιαῦτα κριτήρια, ὡς τὰ ἄνωτέρω, ποῦ εὐρίσκεται τὸ θεόπνευστον καὶ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἀποφαινομένης, τὸ στοιχεῖον τῆς Πατερικῆς Παραδόσεως, τῆς «θεοπνευστίας» αὐτῶν ἐν Συνόδῳ συλλογικῶς ἀποφαινομένων, ἡ «ἀποστολικότης» τῶν θεσπιζομένων καὶ τὸ ἀποστολοπαράδοτον τῆς κηρυσσομένης πίστεως καὶ τὰ τούτοις παρεμφερῆ;

Καὶ ἐνώπιον τῆς σωρείας ταύτης τῶν ἀποριῶν διερωτᾶται κανεὶς: πῶς ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς μία τοιαύτη διαφοροποίησις εἰς τὴν Συνοδολογίαν τῆς Ἐκκλησίας.

13. Οἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ ἡ «μονιμότης» των ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. «Συνοδικότης» καὶ «Σύνοδοι».

Ἐν συναφείᾳ πρὸς ὅσα ἡ Ἐκθεσις αὕτη τῆς Γ' Ἀνεπισήμου Θεολογικῆς Συναντήσεως λέγει διὰ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ὅτι δηλ. αὗται πρέπει «νὰ θεωρῶνται μᾶλλον ὡς χαρισματικὰ γεγονότα ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας παρά ὡς τις αὐθεντία ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας», ἐπιθυμῶ νὰ ἀναφερθῶ εἰς μίαν ἄλλην παράλληλον σκέψιν, διατυπωθεῖσαν εἰς τὴν Β' ἐν Βιέννῃ Θεολογικὴν Συνάντησιν μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ἀνατολικῶν, τὸ 1973, ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Θεολόγου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μαλαμπάρ, Mar Gregorius Verghese. Οὗτος προέβη εἰς τὴν δῆλωσιν, ὅτι ἡ Συριακὴ Ἐκκλησία τῶν Ἰνδιῶν θεωρεῖ, ὅτι οὐδὲν κριτήριον ὑπάρχει ἐπιτρέπον νὰ ἀνακηρυχθῇ μία Σύνοδος ὡς Οἰκουμενικὴ a priori καὶ ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος οὐδέποτε ἐθεωρήθη ἢ ὑπῆρξε μόνιμος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ μορφῇ διαρκῆς καὶ τακτικῆ ἐκφράσεως τοῦ κύρους τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐπομένως, εἶπεν, ἡ σημασία καὶ βαρύτης τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῇ ἀποστολῇ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι τοιαύτη οἷαν ἐκλαμβάνουν αὐτὴν οἱ Ὁρθόδοξοι⁵⁵.

Τὸ πρῶτον σημεῖον ἐκ τῶν σκέψεων τοῦ Σύρου Μητροπολίτου ἰσχύει.

55. Proche Orient Chrétien 24 (1974) 52/53.

“Οντως οὐδεμία Σύνοδος αὐτοανκηρύχθη ἐκ τῶν προτέρων ὡς Οἰκουμενική. Μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων, εἰς χρόνον ἐνλίτε καὶ πολὺ βραχύν, ἐγένετο ἡ ἀναγνώρισις ὅλων τῶν ὡς Οἰκουμενικῶν γνωριζομένων Συνόδων. Τὰ δὲ κριτήρια τῆς ἀνακηρύξεως μιᾶς Συνόδου ὡς Οἰκουμενικῆς πρέπει νὰ ὑπογραμμισθοῦν ἰδιαιτέρως εἰς κάθε σχετικὴν συζήτησιν, διότι ταῦτα εἶχον καὶ ἔχουν ἰδιάζουσαν ἐκκλησιολογικὴν σημασίαν. Τὰ κριτήρια ἐκεῖνα ὑπῆρξαν πάντοτε καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, κριτήρια πνευματολογικὰ καὶ ἐκκλησιολογικὰ ἀναμφισβητήτως, συνυφασμένα μὲ τὸν παράγοντα τῆς πίστεως, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ὑπῆρξαν ὅπωςδῆποτε κριτήρια μονομερῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ἀνθρώπινα καὶ ὑποκειμενικά⁵⁶.

Δὲν θὰ συμφωνήσω ὅμως μὲ τὸν Σύρον Μητροπολίτην ὡς πρὸς τὸ δεύτερον σκέλος τῶν σκέψεών του, ὅτι δηλ. αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲν ἔσχον μόνιμον καὶ διαρκῆ χαρακτῆρα, ἐκφράζοντα τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἐξεταζόμεναι καὶ κρινόμεναι μέσα εἰς τὰ συγκεκριμένα ἱστοριοδογματικὰ πλαίσιά των, παρουσιάζουν μὴ-μονιμότητα, μὴ διαρκῆ χαρακτῆρα. Συνεκλήθησαν ἐξ ὀρισμένων ἀναγκῶν, εἰς ὀρισμένον χρόνον, ὑπὸ ὀρισμένας προϋποθέσεις καὶ δι’ ὀρισμένον σκοπὸν. Τοῦτο εἶναι σαφές. Ἀλλὰ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν θὰ ἀναφερθῶ εἰς τὴν πνευματολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν ὑφὴν καὶ σημασίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ μόνιμον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐν Συνόδῳ διασφαλίσεως τῆς παραδεδομένης ἀληθείας διὰ τῆς συνεργείας καὶ ἐπινεύσεως τοῦ Παρακλήτου, ἔστω καὶ ἂν ὁ μηχανισμὸς καὶ ἡ λειτουργία τῆς Συνόδου καθ’ ἑαυτὴν δὲν παρουσιάζει τὸν χαρακτῆρα τῆς μονιμότητος. Ὁ παράγων χρόνος ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ὁ ἰσχυρότερος διὰ τὸν θεσμὸν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, θεσμὸν ἀπολύτως πνευματοκεντρικόν. Καὶ ἀσφαλῶς διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν εἶναι θεσμὸς διαρκῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποξενωθῇ αὕτη, ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τοῦ βασικοῦ γνωρίσματός της, ὡς θεσμοῦ ἐκφράζοντος τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν τοιούτων σκέψεων, θὰ πρέπει νὰ ἐρωτηθῇ ὁ φίλος Μητροπολίτης τοῦ Μαλαμπάρ, πῶς ἐξηγεῖ εἰς ἑαυτὸν τὸ

56. Κωνσταντινίδου Χρυσοστόμου, Μητρ. Μύρων, *Τίς ὁ χαρακτῆρ τῆς ὑπὸ μελέτην καὶ σύγκλησιν Μεγάλης καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου; Πανορθόδοξος Παρατηρητής* 1 (1970), τεύχ. 1, σελ. 21/25. Πρβλ. καὶ ὅσα, ἐξ ἀντιστοίχου πλευρᾶς, λέγει καὶ ὁ Συρορθόδοξος Ἀρχιεπίσκοπος Βαγδάτης Mar Severios Zakka Iwas, ὑποστηρίζων ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι γενικῶς δεόν νὰ μελετήσωσι πάσας τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἐμπνεόμεναι εἰς τοῦτο ἐκ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως καὶ τῶν Ἀποφάσεων τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων... λαμβανομένων ὑπ’ ὄψιν καὶ τῶν Πατερικῶν δεδωμένων. (*Proche Orient Chrétien* 24 (1974) 51/57.).

κῦρος καὶ τὴν αὐθεντιαν τὴν ὁποῖαν ἀναγνωρίζει ἡ Ἐκκλησία του εἰς τὰς τρεῖς πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους.

Πάντως, ὅπως καὶ ἐὰν ἔχουν τὰ πράγματα, ἐξ ὧν τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφές, ὅτι ἡ περὶ Συνοδικότητος καὶ Συνόδων ἀντίληψις τῶν ἀδελφῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν εἶναι βασικὰ διάφορος ἀπὸ τὴν ἡμετέραν, διὸ καὶ ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο ἡμετέρων κόσμων εἰς τὸ θέμα τοῦτο τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι μεγάλη.

Τὴν ἀπόστασιν ταύτην ἐκφράζει, νομίζω, καὶ ἡ ἄποψις, ἡ ὁποία διευτυπώθη ἀπὸ Ἀρχαίας Ἀνατολικῆς πλευρᾶς εἰς τὴν Γ' Θεολογικὴν Συνάντησιν τῆς Βιέννης μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων, τὸ 1976⁵⁷, καθ' ἣν ἡ «συνοδικότης» βεβαίως ἐκφράζει τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, αἱ «Σύνοδοι» ὅμως καθ' ἑαυτὰς δὲν ἀποτελοῦν κριτήριον ἐνότητας διὰ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἄποψις αὕτη μᾶς ἀνησυχεῖ. Ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐκφράζουν τὴν ἀγιότητα καὶ τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι τρόποι ἐκφράσεως τοῦ κύρους τῆς καὶ τῆς ἀγιότητός τῆς, μὲ ἐκφραστικὸν κατ' αὐτοὺς παράδειγμα αὐτὴν ταύτην τὴν περίπτωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀναγνωρίζουν πέρα τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἄλλας Συνόδους, ἀλλ' ὅμως εἶναι Ἐκκλησίαι, διασφύζουσαι τὴν ἀγιότητά τῶν καὶ ἀσκοῦσαι τὸ κῦρός τῶν ὡς Ἐκκλησιῶν, δὲν νομίζω ὅτι εὐσταθεῖ. Ἐκκλησία ἡ ὁποία ἀποξενοῦται καὶ ἀπογυμνοῦται ἀπὸ τὸ κύριον πνευματοφόρον ὄργανόν τῆς, τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῶν Ἐπισκόπων τῆς, φυσικὰ δὲν ἔχει τὰ ἐξ ἀντικειμένου καὶ ὑπερφυσικῶς ἰσχύοντα καὶ λειτουργοῦντα κριτήρια ἀγιότητος καὶ κύρους.

Πάντως, μία τοιαύτη ἀντίληψις περὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὡς οὐχὶ ἀπαραιτήτων στοιχείων ἀπολύτου ἐκφράσεως τῆς ἀγιότητος καὶ τοῦ κύρους Ἐκκλησίας πρέπει νὰ ἐμβάλῃ εἰς σκέψιν καὶ ἀνησυχίαν ὄχι μόνον τὴν Ὁρθόδοξον πλευράν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν, μὲ τὴν γνωστὴν εὐρείαν συνοδολογίαν τῆς.

14. Αἱ «τρεῖς» πρώται, ἢ αἱ «ἑπτὰ» πρώται Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι;

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῆς εὐρυτέρας συνοδολογίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀριθμούσης μέχρι τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου τὰς

57. Proche Orient Chrétien 26 (1976) 387/389 καὶ Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 60 (1978) 916/917. Εἰδικῶς ἴδε Metr. Paulos Mar Gregorios. The importance of Councils for the life of the Universal Church, ἐν Third Ecumenical Consultation..., Vienna, Aug. 30-Sept. 5, 1976: Wort und Wahrheit 1976, pp. 138/141.

γνωστὰς 21 «Οικουμενικὰς Συνόδους» τῆς, ἐπιθυμῶ νὰ ἀναφερθῶ εἰς ἓν ἕτερον σημεῖον, ὅπερ περιελήφθη εἰς τὸ Ἑκκοινωνηθῆν τῆς Β' Θεολογικῆς Συναντήσεως τῆς Βιέννης μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Θεολόγων, τὸ 1976, (§ 6), καθ' ὃ ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ ἀνεγνώρισαν καὶ ἀπεδέχθησαν, ὅτι «...αἱ πρῶται τρεῖς Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, λόγῳ τοῦ ὅτι ἔτυχον γενικωτέρας ἀποδοχῆς ὑπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, κέκτληται ἓνα μείζονα βαθμὸν πληρότητος, τὸν ὁποῖον καὶ δὲν ἔχουν αἱ μεταγενέστεραι»⁵⁸.

Ἡ ἀποψὶς αὕτη εἶναι τὸ ὀλιγώτερον τολμηρὰ. Ἡ διάκρισις μεταξὺ τριῶν καὶ ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐὰν εἶναι ἐπιτρεπτὴ καὶ δικαιολογημένη διὰ τοὺς Ἀρχαίους Ἀνατολικούς, οὐδόλως δικαιολογεῖται διὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς. Μεταξὺ ἡμῶν τῶν Ὀρθόδοξων καὶ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ὑπάρχει, ὡς ἱστορικοδογματικῶς δεδομένη, ἡ πλήρης ἀποδοχὴ τῶν ἑπτὰ πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τὰς ἑπτὰ δὲ ταύτας πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους μόνον αἱ ἀπὸ τοῦ Σχίσματος τοῦ 451 προελθοῦσαι Ἀνατολικαὶ Ἀντιχαλκηδόνειοι Ἐκκλησίαι δὲν ἀποδέχονται. Τὰς ἀποδέχονται ἀκόμη καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ Δυτικοῦ Σχίσματος προελθοῦσαι Ἐκκλησίαι τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἐνῶ διὰ τὰς ὑπολοίπους, τὰς μετὰ τὰς ἑπτὰ πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους, δηλ. δι' αὐτὰς τὰς ὁποίας ἡ Ρώμη ἀριθμεῖ ὡς «Οἰκουμενικὰς», δὲν ὑπάρχει ἡ καθολικὴ ἀποδοχὴ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐπομένως ὑπάρχει μία οὐσιώδης καὶ βασικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο δυναμένων νὰ ὑπάρξουν ἐνταῦθα συστοιχιῶν, τριῶν πρὸς ἑπτὰ καὶ ἑπτὰ πρὸς εἴκοσι μίαν.

Νομίζω, ὅτι ἡ ἱστορία καὶ ἡ γενικωτέρα θεολογία περὶ Σχίσματος καὶ Αἰρέσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δύναται νὰ ὑποβοηθήσῃ ἐπαρκῶς ὅλας τὰς ἐνδιαφερομένας πλευρὰς εἰς μίαν ἀξιολόγησιν τῶν δύο τούτων συστοιχιῶν διὰ τὰς Συνόδους, τὰς ὁποίας ἐκάστη μερὶς ἀποδέχεται.

Πάντως εἶναι σαφές, ὅτι διὰ τὴν περίοδον, τὴν μετὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ μέχρι τοῦ 1054, δηλ. μέχρι τοῦ ὀριστικοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὑπάρχει ἀδιαίρετος ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς συγκαλοῦνται αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι μέχρι τῆς Ζ', ἢ καὶ πέραν ἀκόμη, μέχρι καὶ τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ὡς Η' Οἰκουμενικῆς γνωριζομένης Συνόδου ἐπὶ Ἱεροῦ Φωτίου. Ἐνῶ μετὰ τὸν ὀριστικὸν χωρισμὸν τῆς Δύσεως ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, δὲν ὑπάρχει πλέον μία καὶ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, αἱ δὲ μετὰ τὸ 1054 συγκληθεῖσαι ἐν τῇ Δύσει Σύνοδοι, ὑπῆρξαν Σύνοδοι τῆς Δύσεως, συνελθοῦσαι ἄνευ τῆς Ἀνατολῆς, ἄνευ τῆς καθολικῆς μαρτυρίας τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας.

58. Proche Orient Chrétien 24 (1974) 57· καὶ Wort und Wahrheit, 1974, p. 176.

Καὶ φυσικὰ προκειμένου διὰ τὴν πρώτην συστοιχίαν 3 πρὸς 7, οἱ Ἀρχαῖοι ἀδελφοί μας ἀφίστανται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἡμετέραν Ὁρθόδοξον παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν, ἐφ' ὅσον Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἀπὸ κοινοῦ ἐνστερνίζονται τὴν οἰκουμενικότητα τῶν ἑπτὰ πρώτων Συνόδων. Τοῦτο εἶναι στοιχεῖον πολὺ σημαντικόν. Ὅπως ἐπίσης σημαντικόν εἶναι καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἐξ ἀντιθέτου, ἦτοι διὰ τὰς μετὰ τὰς ἑπτὰ πρώτας, ὑπολοίπους Συνόδους τῆς Δύσεως, τὰς ὁποίας ἀπορρίπτουν ἀπὸ κοινοῦ, τόσον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὅσον καὶ αἱ Ἀρχαῖαι Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι.

Νομίζω, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο τῶν συστοιχιῶν 3 πρὸς 7 καὶ 7 πρὸς 21 εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν τῶν Συνόδων εἶναι σημαντικώτατον διὰ τὸν Διάλογον. Καὶ καθίσταται σαφές, ὅτι ἡ περαιτέρω συζήτησις αὐτοῦ ἐντὸς ἐνὸς πιθανοῦ τριμεροῦς Διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδοξίας, Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, θὰ ἀποτελέσῃ τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῶν μελλοντικῶν ἐκκλησιολογικῶν ἀναμετρήσεων.

Θὰ ἤθελον, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῶν τριῶν ἢ τῶν ἑπτὰ πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, νὰ ἀναφερθῶ καὶ εἰς δύο ἕτερα σημεῖα.

Τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ ἄποψιν τῶν Ἀνατολικῶν ἀδελφῶν μας, διατυπωθεῖσαν εἰς τὴν Γ' Ἀνεπίσημον Θεολογικὴν Συνάντησιν τῆς Γενεύης μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων, τὸ 1970 (Ἔκθεσις, § 6). Κατ' αὐτήν, ἀντιδιαστελλομένης τῆς θέσεώς των πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον, λέγεται ἀπὸ μέρους τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν, ὅτι οὗτοι φρονοῦσιν, «ὅτι ἡ αὐθεντικὴ χριστολογικὴ παράδοσις διτηρήθη καὶ ἀπὸ τὰς νεωτέρας τέσσαρας Συνόδους (τὴν Δ', τὴν Ε', τὴν ΣΤ' καὶ τὴν Ζ'), ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως τῶν τριῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, συμπληρωθεῖσα διὰ τῆς λειτουργικῆς καὶ πατερικῆς παράδοσεως τῆς Ἐκκλησίας»⁵⁹.

Ἄς μοι ἐπιτραπῆ ὅμως νὰ εἴπω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι εἷς τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς ἀπὸ μέρους τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν δὲν εὐσταθεῖ οὔτε ἱστοριοδογματικῶς, οὔτε ἐκκλησιολογικῶς. Πρῶτον, αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι Ε' καὶ ΣΤ' ἀναντιρρήτως προσέθεσαν καὶ νέα στοιχεῖα εἰς τὴν κατάληψιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος καὶ δὲν περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν παραδεδομένων. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, εἶναι γνωστὴ ἡ προσφορά της εἰς τὸ χριστολογικὸν δόγμα. Αἱ τρεῖς αὐταὶ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, ἡ Δ', ἡ Ε' καὶ ἡ ΣΤ', ὑπῆρξαν ἡ βᾶσις καὶ ἡ προϋπόθεσις τῆς ὅλης ἀναλελυμένης χριστολογικῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὰς τρεῖς πρώτας Οἰκουμενικάς. Ἡ μὴ ἀποδοχὴ τούτων, συνεπάγεται τὴν μὴ ἀποδοχὴν συνόλης τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φυσικὰ αἶρει τὴν βᾶσιν καὶ τὴν δυνατότητα συζητήσεως καὶ διαλόγου ἐπὶ τοῦ θέματος

59. G O T H R 16 (1971) 4/5.

τόσον περί Οικουμενικῶν Συνόδων, ὅσον καί περί αὐτῆς ταύτης τῆς Χριστολογίας.

Τὸ ἕτερον σημεῖον ἀναφέρεται εἰς μίαν ἀποψιν, ἀνεξήγητον, καί τολμῶ νὰ εἴπω, ἄκρως ἀνησυχητικὴν, τὴν ὁποίαν διετύπωσε προσφάτως ὁ Κόπτης Πατριάρχης Shenouda ὁ Γ', κατὰ τὴν ὁμιλίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἐνώπιον τῆς ἡμετέρας Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Διάλογον μετὰ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν Chambésy, κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον. Ὁ Κόπτης Πατριάρχης ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκείνῃ εἶπεν: «Ὡς πρὸς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἀποδεχόμεθα ἐξ αὐτῶν τὰς τρεῖς πρώτας... Ἀρνούμεθα τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος... Δύναμαι νὰ εἴπω τελείως ἀνοικτὰ, ὅτι ὅλοι αἱ Ἀνατολικάι Ἐκκλησίαι δὲν δύνανται νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος... Ἐχετε ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Ἐὰν σᾶς λείψῃ μία, δὲν ἔχετε νὰ χάσετε πολλὰ πράγματα...»⁶⁰.

Προτιμῶ νὰ μὴ σχολιάσω τὴν δῆλωσιν αὐτὴν τοῦ Μακαριωτάτου Κόπτου Πατριάρχου. Πάντως ἀντιλαμβανόμεθα ὅλοι, ὅτι μία τοιαύτη θεώρησις τοῦ θέματος τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων οὐδόλως εὐνοεῖ τὸν Θεολογικὸν Διάλογον.

15. Ἡ «οἰκουμενικότης» τῶν ἑπτὰ πρώτων Συνόδων, στοιχεῖον πρὸς ἀποδοχὴν.

Καὶ ἤδη προβάλλει ἐξ ἑαυτοῦ τὸ ἐρώτημα: Ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι, καὶ βεβαίως μαζί μὲ ἡμᾶς καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν τὸ βασικὸν καὶ κεφαλαῖῳδες τοῦτο στοιχεῖον τῆς ἐκκλησιολογίας μας, ὅπερ εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἑπτὰ πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων; Καὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἀνατολικοὶ εἶναι ἢ θὰ εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀναγνωρίσουν, εἰς τὸ τέλος τοῦ μεθ' ἡμῶν Διαλόγου των, τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους;

Εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα ὀφείλω νὰ ἀπαντήσω μὲ ἓν κατηγορηματικὸν «n o n p o s s u m u s». Ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀντιπαρέλθωμεν τὸ βασικὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἄλλ' ἐξ ἴσου ἀρνητικὴ φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ ἡ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἀρχαιοανατολικῶν παρεχομένη ἀπάντησις. Εἰς τοῦτο κατηγορηματικὸς ὑπῆρξεν ὁ Κόπτης Πατριάρχης, ὡς εἶδομεν.

Τί γενήσεται λοιπόν; Εὐρισκόμεθα πρὸ ἀδιεξόδου;

Ἴσως θὰ πρέπει νὰ εἴμεθα τόσον εἰλικρινεῖς, ὥστε νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὄντως ὑπάρχει ἀδιέξοδος ἐν προκειμένῳ.

60. Πρακτικὰ-Κείμενα τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν (Σαμπεζύ, 7-11 Φεβρουαρίου 1979), κείμενον πολυγραφημένον, σελ. 10,

Βεβαίως δὲν ἔλειψαν καὶ δὲν λείπουν προσπάθειαι ἀπὸ μέρους τῶν Ἀρχαιοανατολικῶν, ὅπως εἰσαχθοῦν εἰς τὴν συζήτησιν κάποια στοιχεῖα ὀλιγώτερον ἀκάμπτου ἐρμηνείας τῆς στάσεώς των.

Οὕτω π.χ., ὁ Κόπτης Θεολόγος κ. George Behawi, Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Α.Τ.Ε.Ν.Ε. καὶ μετέχων εἰς πλείστας φάσεις τοῦ Διαλόγου τῆς Ἐκκλησίας του, λέγει ὅτι, εἰς τὴν ὅλην συζήτησιν περὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, πρέπει νὰ ληφθῆ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ὁ ψυχολογικὸς παράγων διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ 14 ὅλους αἰῶνας δὲν ἀνεγνώριζον τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ὡς τοιαύτας. Σήμερον, ἐὰν ὑποχρεωθοῦν νὰ ἀποδεχθοῦν ταύτας, θὰ θεωρηθῶσιν ὅτι ἐπλανῶντο ἐπὶ τόσους αἰῶνας. Διὸ καὶ πρέπει, λέγει, νὰ ἐπιδειχθῆ ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς «κατανόησις» καὶ νὰ θεωρηθῶσιν αἱ νεώτεραι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ὡς «τοπικαὶ» ἢ «περιφερειακαὶ», ἐνδιαφέρουσαι μόνον τὸν χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον συνεκλήθησαν. Τὸ τοιοῦτο δὲν θὰ μειώσῃ, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, τὸ κῦρος τῶν Ὁρθοδόξων, ἀποδεχομένων ταύτας ὡς Οἰκουμενικὰς, ἀπαραλλάκτως ὡς συμβαίνει μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν διὰ τὰς νεωτέρας Συνόδους τῆς Δύσεως, θὰ δώσῃ ὅμως τὴν δυνατότητα εἰς τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας νὰ μὴ πιεσθῶσιν εἰς ἀποδοχὴν ἐκείνου ὅπερ φύσει εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἀποδεκτόν. Ἄλλωστε, λέγει, δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι καὶ πρὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ μετ' αὐτήν, ὑπῆρξαν σημαντικώταται Σύνοδοι, ἐξ ἴσου μείζονες πρὸς τὰς Οἰκουμενικὰς, καὶ ὅμως αὗται δὲν ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς Οἰκουμενικαὶ, καὶ τὸ γεγονός οὐδεμίαν ἐκ τῶν πλευρῶν ἐθίξεν ἢ ἐζημίωσεν⁶¹.

Ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ εἴπω, ὅτι ὁ εἰσαγόμενος ψυχολογικὸς παράγων δὲν εἶναι ἀρκετὸς διὰ νὰ καλύψῃ ἕν τόσον βασικὸν σημεῖον τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἶναι τὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ ἀναγνώρισις ἢ μὴ τούτων δὲν εἶναι θέμα «ἐκκλησιαστικῆς ἀβρότητας» ἢ «ἐκκλησιαστικῶν ὑποχωρήσεων». Καὶ ἐπὶ πλέον τὸ παράδειγμα τόσον τῶν Συνόδων τῆς Δύσεως, ὅσον καὶ τῶν Τοπικῶν Συνόδων τῆς Ἀνατολῆς, πρὸ ἢ συγχρόνως πρὸς τὰς τρεῖς πρώτας Οἰκουμενικὰς, δὲν παρέχει λύσιν εἰς τὸ θέμα. Αἱ Τοπικαὶ Σύνοδοι οὐδέποτε διεξεδίχθησαν δι' ἑαυτὰς τὸν χαρακτῆρα τῆς «οἰκουμενικότητος», οὔτε ἔσχον κῦρος Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Προκειμένου δὲ διὰ τὰς νεωτέρας Συνόδους τῆς Δύσεως, εἶπα προηγουμένως πῶς τίθεται τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς.

Ἄνάλογος, ἐξ ἴσου ἀπαράδεκτος, εἶναι καὶ ἡ τελευταίως διατυπωθεῖσα γνώμη τοῦ Κόπτου Πατριάρχου Shenouda τοῦ Γ', καθ' ἣν αἱ Σύνοδοι Δ', Ε' καὶ Ζ', δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν παράδοσιν ἐκάστης τῶν Ἐκκλησιῶν κεχωρισμένως⁶².

61. Proche Orient Chrétien 24 (1974) 53, ἐνθα καὶ ἡ ἀρχικὴ παραπομπή.

62. Πρακτικά-Κείμενα τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀρχαίων

Μία τοιαύτη άποψις, δυστυχώς, άπλουστεύει υπερμέτρως τὸ ὅλον θέμα τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ καταβιβάζει αὐτὸ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀπλῆς ἱστορικῆς σταθμίσεως καὶ ἐρμηνείας τοῦ ἄλλως τεραστίου ἐκκλησιολογικοῦ καὶ πνευματολογικοῦ θέματος τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Δυστυχῶς ἡ ἄποψις αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ.

Μία τρίτη ἄποψις θὰ ἦτο αὐτή, ἡ ὁποία εὐρίσκει ἀρκετὴν ἀπήχησιν σήμερον, κατὰ τὰς ἐξ ὄλων τῶν πλευρῶν θεολογικὰς συζητήσεις μετὰ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως δὲ ἰδιαίτερος παρὰ τοῖς Ρωμαιοκαθολικοῖς⁶³. Τὴν ἄποψιν αὐτὴν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ Ἀνακοινωθὲν τῆς Α' Θεολογικῆς Συναντήσεως τῆς Βιέννης μετὰ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ἀρχαιοανατολικῶν Θεολόγων, τὸ 1971. Κατ' αὐτὴν, ὡς βάσις τοῦ ἐφ' ἐξῆς Διαλόγου δὲν θὰ πρέπει νὰ τίθεται ἡ ἔννοια καὶ ὁ θεσμὸς τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις, ὡς ἔχει διατυπωθῆ καὶ ἐκφέρεται εἰς τὸ Σύμβολον τὸ Νικαιοκωνσταντινουπολιτικόν, καὶ γενικώτερον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν λοιπῶν νεωτέρων Συνόδων ἀποτελουσῶν ἀπλῶς μεταγενεστέρας («ἐρμηνείας») τῆς χριστολογικῆς ἀληθείας.

Νομίζω, ὅτι μία τοιαύτη ἄποψις εἶναι ἀνεπαρκῆς καὶ ἐλλιπῆς, διὰ λόγους, πρῶτον, ἱστοριοδογματικούς, καὶ, δεύτερον, διότι οὐδεὶς Διάλογος ἔχει προοπτικὴν ἐξελλίξεως καὶ ἐπιτυχίας ἐὰν ἐκινήσῃ ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἐκ τῶν προτέρων περιοριστικὴν προϋπόθεσιν, ὅτι θὰ στηριχθῆ ἐπὶ ὀρισμένων μόνον δογματικῶν δεδομένων, χρονικῶς καὶ οὐσιαστικῶς περιοριζομένων. Ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις καὶ τὸ Νικαιοκωνσταντινουπολιτικὸν Σύμβολον καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δὲν εἶναι δογματικὰ δεδομένα μεμονωμένως ἐκλαμβανόμενα καὶ ἐρμηνευόμενα, ἀλλ' εἶναι στοιχεῖα τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς παραδεδομένης ἀληθείας, ἡ ὁποία διήκει καὶ δι' ὅλων τῶν λοιπῶν στοιχείων καὶ δεδομένων, τῶν χρονικῶς ὑστέρων ἐνίοτε, ἀλλ' οὐσιαστικῶς ἀναφαιρέτως συναπτομένων πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἐκφάνσεις καὶ ἀδιακόπους παρουσίας τοῦ Παρακλήτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα καὶ διὰ τὸ θέμα τοῦτο τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἴσως θὰ πρέπει νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ προηγουμένως ἀνέφερα, ὅτι δηλ. τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν παρεχόντων τὰ ὀλιγώτερα αἰσιόδοξα στοιχεῖα εἰς τὸν Διάλογόν μας μετὰ τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας. Καὶ ὁ δρόμος, ὁ ὁποῖος διανοίγεται ἐνώπιόν μας, προβλέπεται μακρὸς καὶ κοπιώδης.

⁶³ Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν (Σαμπεζύ, 7-11 Φεβρουαρίου 1979), κείμενον πολυγραφημένον, σελ. 14.

63. Proche Orient Chrétien 21 (1971) 340.

Δ'. Η ΑΡΣΙΣ ΤΩΝ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΑΝΑΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΜΟΙΒΑΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ.

16. Ἡ ὑφή τῆς ἐπιζητουμένης ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων.

Ὁφείλω ἀμέσως νὰ δηλώσω, ὅτι εἰς τὸν χῶρον τοῦτον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν χῶρον τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὑπάρχει πολὺς ἐνθουσιασμός πανταχόθεν. Ἴσως διότι εἶναι ὁ χῶρος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκει περισσοτέραν ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἰσχύει περισσότερον διὰ τὰς ἰδικὰς μας Ἐκκλησίας, τὴν Ὁρθόδοξον καὶ τὰς τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν. Ἴσως διότι ἐμεσολάβησεν ἡ πολλὴν ἀπήχησιν εὐροῦσα εἰς τὸν κόσμον ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης. Καὶ ἀκόμη, βεβαίως, διότι ὅπωςδῆποτε ἐν πλάτει καὶ θετικῶς ἐξητάσθη τὸ θέμα κατὰ τὰς διμερεῖς Ὁρθοδοξοανατολικὰς ἐπαφάς⁶⁴. Θὰ περιορισθῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς αὐτὰς μόνον.

64. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὐκαιρον εἶναι, νομίζω, νὰ ἀναφέρω ὅσα ἐν προκειμένῳ λέγει ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Παναγιώτης Τρεμπέλας: «Τὸ κακὸν προηγούμενον τῆς πραξικοπηματικῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης διὰ τῶν ἀμοιβαίων ἐναγκαλισμῶν καὶ ἀσπασμῶν τῆς Α.Θ. Παναγιότητος Ἀθηναγόρου τοῦ Α' καὶ τῆς Α. Ἀγιότητος τοῦ Παύλου ΣΤ', ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν ἐν ἔτει 1967 γενομένην, ἀπὸ 25-29 Ἰουλίου, Β' Διάσκεψιν μεταξὺ Προχαλκηδονείων καὶ Ὁρθοδόξων Θεολόγων ἐν Bristol τὸν ἐν Ἑλβετίᾳ διαμένοντα πρεσβύτερον τῆς Συριακῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἰνδιῶν Παῦλον Verghese νὰ προβῇ εἰς πρότασιν, καθ' ἣν ἐμπόδιον, ὅπερ πρέπει πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀρθῇ, εἶναι, ὅτι ἐκάστη πλευρὰ ἀναθεματίζει λαόν, τὸν ὁποῖον ἡ ἄλλη πλευρὰ θεωρεῖ ἁγίου ἢ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας'. Ὁ Πατριαρχικὸς Ἀντιπρόσωπος μητροπολίτης Καλαβρίας Αἰμιλιανός, ἐνισχύων τὴν πρότασιν ταύτην, προσέθεσεν: 'Ἡ ἄρσις τοῦ ἀναθέματος θὰ ἐδημιουργεῖ κατ'ἀλλήλον κλίμα διὰ τὸν διάλογον'. Καὶ ὁ μέντωρ τῆς Διασκέψεως, πρωτοπρεσβύτερος καὶ λίαν σεβαστὸς συναδέλφος Γεώργιος Florovsky παρετήρησεν εὐθὺς: 'Δὲν πρόκειται περὶ ἀπλοῦ τινος ἀναθέματος κανονικοῦ. Ἡ περίπτωση εἶναι πολὺ δυσκολώτερα ὅπωςδῆποτε, ὅταν τὸ ἀνάθεμα εἶναι θεολογικόν' (G O T h R 13 (1968) 316). Παρὰ ταῦτα, καὶ κατὰ τὴν Δ' Συνάντησιν μετὰ τῶν Προχαλκηδονείων, ἐν Addis Abeba τῆς 22 καὶ 23 Ἰανουαρίου 1971, τῆς ὁποίας μετέσχον ἀμοιότροθεν 35 θεολόγοι, ἐπανετέθη τὸ ζήτημα (Γρένικον, 1971, No. 1, σελ. 99). Ἀλλὰ θὰ ἐτόλμων νὰ ἐρωτήσω, πῶς ἀναθέματα γενόμενα ὑπὸ Συνόδων Οἰκουμενικῶν, οὐχὶ μιᾶς, τῆς Τετάρτης, ἀλλὰ καὶ τῆς Πέμπτης καὶ τῆς Ἑκτῆς, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀρθοῦν ὑπὸ Συνόδων τοπικῶν, ἢ καὶ συμφωνίας τῶν Πατρι-

Τὸ πρῶτον τονιστέον θετικὸν στοιχεῖον εἶναι ὁ ἐπιχειρηθεὶς καθορισμὸς τῆς ὑφῆς τῆς ἐπιζητουμένης ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων.

Εἰς τὴν "Ἐκθεσιν τῆς Γ' Ἀνεπισήμου Θεολογικῆς Συναντήσεως μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων ἐν Γενεύῃ, τὸ 1970 (§ 6β), διὰ τὸ θέμα αὐτὸ τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων καὶ διὰ τὸ συναφές θέμα τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Ἁγίων ἐκάστης πλευρᾶς, λέγονται τὰ ἑξῆς: «Ἴσως δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη οὐσιαστικῆς («formelle») ἄρσεως τῶν ἐκατέρωθεν ἀναθεματισμῶν, οὔτε ἀναγνώρισις τῶν διδασκάλων τούτων ὡς ἁγίων ὑπὸ τῆς καταδικασάσης αὐτοὺς πλευρᾶς...», καὶ ὅτι θὰ χρειασθῇ «...σὺν τοῖς ἄλλοις ἢ διακοπὴ (ἀπλῶς) τῶν τυπικῶν ἀναθεμάτων καὶ καταδικῶν τῶν τιμωμένων διδασκάλων τῆς ἄλλης πλευρᾶς, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ Λέοντος, τοῦ Διοσκόρου, τοῦ Σεβήρου καὶ ἄλλων»⁶⁵.

Τὰ οὕτω λεγόμενα, ἀσφαλῶς δὲν καλύπτουν τὸ ὅλον θέμα. Διὸ καὶ εἰς τὴν εὐθὺς ἐπομένην Δ' Ἀνεπίσημον Θεολογικὴν Συνάντησιν τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων ἐν Addis Ababa, τὸ 1971, τὸ θέμα ἐτέθη ὡς σχεδὸν ἀποκλειστικὸν θέμα, ἐξητάσθη πλατύτερον καὶ ἐσημειώθη ἐξέλιξις, ἐὰν μὴ ἄλλως τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ τί μέλλει νὰ εἶναι ἡ ἄρσις αὕτη τῶν ἀναθεμάτων ἐκατέρωθεν καὶ ποῖος θὰ εἶναι ὁ προσφορώτερος τρόπος ἄρσεως. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἐὰν λεχθῇ ὅτι ἡ Συνάντησις αὕτη τῆς Addis Ababa ὑπῆρξε μία ad hoc Συνάντησις πρὸς συζήτησιν τοῦ εἰδικοῦ καὶ φλέγοντος τούτου θέματος εἰς τὰς σχέσεις τῶν δύο πλευρῶν.

17. «Ταυτότης πίστεως» καὶ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων.

Εἰς ἄλληπαλλήλους Παραγράφους τῆς Ἐκθέσεως τῆς Δ' ταύτης Ἀνεπισήμου Θεολογικῆς Ὁρθοδοξοανατολικῆς Συναντήσεως, ἐξετάζονται ὅλαι σχεδὸν αἱ ὀψεις τοῦ ζητήματος.

αρχῶν, χωρὶς μάλιστα νὰ ἔχουν ἀρθῇ εἰς τὸ ἀκέραιον αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ, αἱ προκαλέσασαι τὸ ἀνάθεμα; Ἐπὶ πλέον δὲ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακηρυχθῇ ἅγιος ὁ Διόσκορος, ὅστις δὲν κατηγορεῖται μόνον ὡς ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ θανάτου τοῦ Πατριάρχου Φλαβιανοῦ, ἀλλ' ἀνεθεμάτισε καὶ τὸν πάπαν Λέοντα διὰ τὸν Τόμον, οὐτινος ὀλόκληροι περίοδοι περιελήφθησαν εἰς τοὺς Ὁρους τῆς Τετάρτης καὶ τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς, ἐπὶ πλέον δὲ κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ρητῶς διεκήρυξε 'τὸ ἐκ δύο δέχομαι, τὸ δύο οὐ δέχομαι'. Μετὰ γὰρ τὴν ἔνωσιν δύο φύσεις οὐκ εἰσίν;» Τ ρ ε μ π έ λ α Παναγ., Ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων. Ἡμειπίσημα Ἐγγράφα (Ἀθήναι 1972) 39/40. Πρβλ. καὶ ἀναλυτικώτερον τὴν θέσιν τοῦ ἰδίου Καθηγητοῦ εἰς τὴν σειραν τῶν μακρῶν καὶ ἐμπεριστατωμένων ἄρθρων του ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, Τ ρ ε μ π έ λ α Παναγ., Ὁρθοδοξία καὶ Μονοφυσισμός: Σωτῆρ 12 (1971) 673/675, 688/691, 698, 704/706 καὶ 13 (1972) 16/19 καὶ 33/35.

65. G O T h R 16 (1971) 5.

Εἰς τὴν § 2 λέγεται, ὅτι διὰ τὴν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων ἀπαιτεῖται «οὐσιώδης ταυτότης πίστεως» ἀμφοτέρωθεν, καὶ ἐπομένως πρέπει, πρὸ τῆς ἄρσεως, αἱ δύο πλευραὶ νὰ προβοῦν εἰς κοινὴν δῆλωσιν, ὅτι συμπίπτουν οὐσιωδῶς εἰς τὴν αὐτὴν πίστιν. Ὡς βάσις τῆς ἐξαγγελίας τῆς εἰς τὴν πίστιν συμπτώσεώς των, δύνανται, λέγεται ἐν τῷ κειμένῳ, νὰ χρησιμεύσωσιν αἱ Ἐκθέσεις τῶν Ἀνεπισήμων Θεολογικῶν Συναντήσεων τοῦ Aarhus, τοῦ Bristol καὶ τῆς Γενεύης⁶⁶.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου τούτου σημείου θέλω εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἡ γινομένη πρότασις περικλείει καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀδυναμίας διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Διότι ἀμέσως προβάλλει τὸ ἐρώτημα: Ὑπάρχει μία τοιαύτη σύμπτωση καὶ ταυτότης πίστεως μεταξὺ τῶν δύο πλευρῶν; Καὶ δύναται νὰ διακηρυχθῇ μία τοιαύτη ταυτότης; Ἐὰν δὲ δὲν ὑπάρχη τοιαύτη δυνατότης, δὲν ἐξασθενεῖ εἰς τὴν βάσιν τῆς αὐτῆς αὐτῆς ἡ πρότασις περὶ ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων;

Δι' ἐμὲ τὸ ζήτημα τίθεται κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐρωτῶ: Ἡ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων εἶναι ὁ τελικὸς σταθμὸς τῆς ἐνώσεως, ἢ ἀπλῶς ἐν ἓκ τῶν σταδίων εἰς τὴν πορείαν τοῦ Διαλόγου; Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ποία ἡ ζητούμενη ταυτότης πίστεως ἐκ τῶν δύο πλευρῶν; Μήπως ἡ ἐπιζητούμενη ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν μέσον καταλλαγῆς ἐκατέρωθεν, ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀνεύρεσιν τῆς ἀναζητουμένης καὶ ἐπιδιωκτέας ταυτότητος πίστεως;

Ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου, οὐδεὶς λόγος ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ περὶ ἄρσεως ἀναθεμάτων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ ἐπιχειρουμένου Διαλόγου. Ἡ ἄρσις, ἀπλῶς, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ τέλος. Ἐὰν συμβαίῃ τὸ δεύτερον, καὶ μᾶλλον περὶ αὐτοῦ πρόκειται, κατὰ τὴν γνώμην μου — διὸ καὶ λέγω, ὅτι οὕτως ἀντιμετωπίσθη καὶ ὠδηγήθη εἰς ἀγαθὴν ἔκβασιν τὸ ἀνάλογον θέμα τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης— τότε συνιστᾶται ἡ ἄρσις, ὡς πρᾶξις καταλλαγῆς. Ἄλλ' αὐτονόητον, ὅτι καὶ πάλιν μένει πρὸς συζήτησιν τὸ βασικὸν σημεῖον, ὅτι ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀναθεμάτων τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐκείνων τοῦ 1054. Ἄλλὰ περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης θὰ εἴπω τὰ σχετικὰ εὐθύς κατωτέρω.

18. Τὰ ἀναθέματα, πράξεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Εἰς τὰς §§ 5 καὶ 6 τῆς Ἐκθέσεως τῆς αὐτῆς πάντοτε Δ' Ἀνεπισήμου Ὁρθοδοξοανατολικῆς Θεολογικῆς Συναντήσεως τοῦ 1971, τίθεται καὶ ἐν ἑτερον ἐρώτημα, πολὺ σημαντικόν, τὸ ἐξῆς:

Ἀναθέματα ἐπιβληθέντα ὑπὸ Οἰκουμενικῶν Συνόδων δύνανται νὰ

66. G O T h R 16 (1971) 211. Πρβλ. καὶ Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 54 (1972) 208.

άρθου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας σήμερον; Καὶ πῶς; Ὡς πρώτην σκέψιν τὸ Κείμενον εἰσάγει τὴν ἰδέαν, ὅτι τὰ ἀναθέματα ἐκεῖνα τοῦ Ε' αἰῶνος ἐπεβλήθησαν «κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, διὰ ποιμαντικούς καὶ ἄλλους λόγους», καὶ ὅτι διὰ τοὺς αὐτοὺς «ποιμαντικούς καὶ ἄλλους λόγους» ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἄρη ταῦτα «κατὰ τὰς ἡμέρας μας»⁶⁷.

Θὰ ἀντιπαρατηρήσω, κατηγορηματικὰ δυστυχῶς, ὅτι τὰ ἀναθέματα ἐκεῖνα δὲν ἐπεβλήθησαν διὰ λόγους μόνον «ποιμαντικούς καὶ ἄλλους». Ἐὰν ὑπάρχη —καὶ ὑπάρχει ἀσφαλῶς— εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀναθεματισμοῦ, τὸ στοιχεῖον τῆς ποιμαντικῆς διασφαλίσεως τοῦ ποιμνίου ἀπὸ πάσης ζημίας ψυχικῆς, τὴν ὁποίαν ἡμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ὁ ἀναθεματιζόμενος, ἐν τούτοις τὸ μεῖζον στοιχεῖον εἶναι ἡ πλάνη καθ' ἑαυτήν, τὴν ὁποίαν φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐκπροσωπεῖ εἰς τὸ εἶναι του καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν του, εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὰς πράξεις του, ὁ ἀναθεματιζόμενος. Αὐτὸ τοῦλάχιστον συμβαίνει μὲ τὰς περιπτώσεις τῶν ἀναθεμάτων τούτων τοῦ Ε' αἰῶνος, αἱ ὁποῖαι συνάπτονται μὲ τὸ χριστολογικὸν δόγμα καὶ τὴν Τριαδολογίαν. Διάφορος ἦτο καὶ εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν ἀναθεμάτων τοῦ 1054 μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Δ' καὶ Ε' αἰῶνος οἱ ἀναθεματισμοί, ἀκόμη καὶ ἀπὸ πλευρᾶς λεκτικῆς, σαφῶς προϋπέθετον τὴν περὶ τὴν διδασκαλίαν πλάνην τοῦ καταδικαζομένου. «Εἴ τις διδάξῃ... (οὕτως ἢ ἄλλως)... ἀνάθεμα ἔστω». Καὶ φυσικὰ τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων ἐκ τῶν προσώπων τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ, οὔτε δύναται νὰ ἐπιχειρηθῇ διὰ λόγους μόνον «ποιμαντικούς καὶ ἄλλους». Τὸ θέμα ἀπὸ Ὀρθοδόξου πλευρᾶς χρήζει πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει βεβαίως καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν. Καὶ δὲν νομίζω, ὅτι ἡ χρῆσις ἀπλῶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας λύει τὸ πρόβλημα καὶ αἴρει τὰς δυσκολίας. «Τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος τῆς οἰκονομίας τῆς Ἐκκλησίας», λέγει ἡ Ἐκθεσις. Ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο εἶναι τὸ ζητούμενον: Εἶναι θέμα ἀπλῆς οἰκονομίας;

Εἰς τὰ εὐθὺς κατωτέρω τῆς Ἐκθέσεως, § 6, λέγεται ὅτι ἡ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων, τῶν ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπιβληθέντων, δὲν ἐμπλέκει καὶ δὲν θίγει τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, διότι —ὡς λέγει— «μία Σύνοδος εἶναι μόνον ἐν ἐκ τῶν κυρίων στοιχείων τῶν ἐκφραζόντων τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας», ἡ δὲ Ἐκκλησία «κατέχει πάντοτε τὴν αὐθεντίαν νὰ ἀποσαφηνίσῃ τὰς ἀποφάσεις Συνόδου τινός, συμφώνως πρὸς τὴν ἀληθῆ πρόθεσιν αὐτῆς»⁶⁸.

Τὰ οὕτω ἐν τῇ Ἐκθέσει λεγόμενα εἶναι ὀρθὰ μόνον κατ' ἀρχήν. Ἐφ' ὅσον δηλ. διὰ τῆς ἄρσεως δὲν θὰ προβληθῇ ἡ πλάνη τοῦ πλανηθέντος ὡς ἀλήθεια, οὔτε θὰ δικαιολογηθῇ ἡ τότε ἐμπλοκὴ εἰς τὴν πλάνην τῶν νῦν ἀποκαθι-

67. G O T h R 16 (1971) 211/2. Πρβλ. καὶ Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 54 (1972) 209.

68. G O T h R 16 (1971) 212. Πρβλ. καὶ Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 54 (1972) 209.

σταμένων προσώπων, καὶ οὐτε θὰ ἐρμηνευθῆ ἢ τότε πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, καταδικασάσης τότε τὰ πρόσωπα τὰ ὅποια σήμερον ἀποκαθιστᾶ, ὡς πράξεις πλάνης τῆς Οἰκουμενικῆς τότε Συνόδου, ἐφ' ὅσον τοῦτο θὰ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἄρσεως, βεβαίως ἢ Ἐκκλησία κέκτηται τὴν αὐθεντίαν νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ προγενεστέρων τῆς ἀποφάσεων. Ἀρκεῖ, λέγω, καὶ τώρα ὅτε αἴρεται τὸ ἀνάθεμα ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προσώπου, ἢ τότε ὡς πλάνη καταδικασθεῖσα διδασκαλία νὰ μὴ παύσῃ θεωρουμένη καὶ νῦν ὡς πλάνη. Ἐὰν σήμερον, ἀποσαφηνιζομένων ὠρισμένων ιστορικοδογματικῶν στοιχείων καὶ δεδομένων, ἀποδεικνύεται ἢ σκέψις καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ τότε καταδικασθέντος προσώπου ὡς συμπίπτουσα πρὸς τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν καὶ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας νῦν, ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δύναται νὰ ἄρῃ ἀπὸ τοῦ τοιούτου τὸ ἀνάθεμα.

Διὸ καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς πλευρᾶς, αἱ τέσσαρες ὄψεις ὑφ' ἃς, κατὰ τὸ αὐτὸ πάντοτε κείμενον τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν Ἐκθέσεως τῆς Δ' Ἀνεπίσημου Ὁρθοδοξοανατολικῆς Συναντήσεως τοῦ 1971, πρέπει νὰ ἐρευνηθῶσι τὰ ἀναθεματισθέντα πρόσωπα, μὲ εὐρίσκουν ἀπολύτως σύμφωνον. Αἱ ὄψεις αὐταὶ εἶναι ἡ δι δ α σ κ α λ ί α τ ω ν, αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς αὐτοὺς κ α τ η γ ο ρ ί α ι, α ἰ σ υ ν θ ῆ κ α ι ὑ φ' ἃς ἀνεθεματίσθησαν καὶ ἡ π ρ α γ μ α τ ι κ ῆ π ρ ό θ ε σ ί ς τ ω ν εἰς ὅσα ἐδίδασκον καὶ ἔπραττον.

19. Ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων καὶ ἀναγνώρισις τῶν Ἀγίων, δύο κεχωρισμένοι πράξεις τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐὰν μάλιστα τηρηθῆ ἡ πράξις τῆς μὴ πανηγυρικῆς ἄρσεως, ἀλλὰ τῆς μὲ μόνην τὴν ἀμοιβαίαν ἀποδοχὴν τῶν προσώπων «ἀποκαταστάσεως» τῶν ἐκκλησιαστικῶς, αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ἀρκεῖ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πράξιν τῆς ἄρσεως τῶν ἀναθεμάτων. Τοῦτο ἄλλωστε φαίνεται, ὅτι εἰσηγοῦνται Ὁρθόδοξοι καὶ Ἀρχαιοανατολικοὶ μὲ τὰς §§ 3 καὶ 4 τῆς Ἐκθέσεως τῶν. Λέγουν, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται ἡ τήρησις ὁμοιομορφίας εἰς τὸν τρόπον ἄρσεως, καὶ ὅτι εἶναι πολὺ ἀπλοῦστερον νὰ ἐγκαταλειφθῶσι τὰ ἀναθέματα β α θ μ ι α ί ω ς καὶ ἡ ρ έ μ ω ς εἰς τὴν λ ή θ η ν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦθ' ὅπερ εἶναι κᾶτι τὸ ὅποῖον καὶ ἤδη ἐπιχειρεῖται εἰς τὰς Ἐκκλησίας.

Νομίζω, ὅτι ἡ ὅλη ὑπόθεσις θὰ διευκολυνθῆ, ἐὰν βαθμιαίως καὶ συστηματικῶς αἴρωνται καὶ ὅλα τὰ παρομαρτοῦντα εἰς τὸ ἀνάθεμα στοιχεῖα, οἷα ἡ μνήμη τούτων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας ἐκατέρωθεν, ἡ μνεῖα καὶ ἀναφορά τῶν εἰς τὴν ὑμνογραφίαν, τὴν εὐχολογίαν κ.λ.π.

Ἐν ἑτέρον στοιχεῖον, ὅπερ συνεζητήθη εἰς τὴν Δ' ταύτην Ἀνεπίσημον Θεολογικὴν Συνάντησιν μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν θεολόγων τοῦ 1971, εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἐθεωρήθη, ὅτι δὲν εἶναι ἀπαραίτητον ταυτοχρόνως πρὸς τὴν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων νὰ γίνῃ καὶ ἡ ἀνακήρυξις εἰς Ἀγίους τῶν ἐκατέ-

ρωθεν ἀποκαθισταμένων προσώπων. «Συμφωνοῦμεν ἐπὶ πλέον, λέγει ἡ Ἐκθεσις, ὅτι ὅταν παύσῃ ἡ ἰσχὺς τῶν ἀναθεμάτων ἐναντίον προσώπων τινῶν, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀπαιτηθῇ ἡ ἀναγνώρισις τῶν ὡς ἁγίων ὑπ' ἐκείνων οἱ ὅποιοι τὰ ἀναθεμάτισαν»⁶⁹.

Δὲν νομίζω, ὅτι χρήζει σχολιασμοῦ ἡ εἰσήγησις αὕτη. Ἀσφαλῶς τὸ μέτρον εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν ἐκατέρωθεν, εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τούτων τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ θέματος τούτου τῶν ἀναθεμάτων καὶ τῶν ἐκατέρωθεν Ἁγίων.

---

69. G O T h R 16 (1971) 211. Πρβλ. καὶ Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 54 (1972) 208.

Ε'. ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΝ Τῷ ΔΙΑΛΟΓῳ.

20. Ἡ κειμένη ἐκκλησιολογικὴ προβληματολογία.

Εἷς ἀπὸ τοὺς τομεῖς, ποὺ χρήζει εἰδικῆς ἀξιολογήσεως, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ Ἐκκλησιολογία. Τὸ ἐκκλησιολογικὸν πρόβλημα τίθεται μὲ ἐλάσσονα εὐρύτητα μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν, παρὰ μεταξὺ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν.

Ὅριστικῶς, ἡ περισσότερον βαρύνουσα ὄψις τῆς ἐκκλησιολογίας εἰς τὰς σχέσεις ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς τοὺς Ἀρχαίους Ἀνατολικούς εἶναι ἡ περὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς δικαιοδοσίας ἀνωμαλία μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας κανονικο-ἐκκλησιαστικὰς ἐπιπτώσεις τοῦ πράγματος. Καὶ οἱ χῶροι ὅπου τὰ τιαυτῆς φύσεως προβλήματα δημιουργοῦνται εἶναι ἐκεῖ ἔνθα αἱ δύο Ἐκκλησίαι, ἱστορικῶς καὶ ἐμπραγματῶς, συναντῶνται καὶ συνυπάρχουν καὶ φυσικὰ ὑποχρεοῦνται νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ γεννώμενα ἐπιτοπίως δικαιοδοσιακά των προβλήματα. Αὐτονόητον, ὅτι κυριώτερον πρόβλημα εἶναι ἡ παρουσία δύο ἢ πλειόνων Ἐπισκόπων (ἢ Πατριαρχῶν) εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περιοχὴν.

Ἀντιθέτως εἰς τὰς σχέσεις Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν, τὰ ἐκκλησιολογικὰ προβλήματα εἶναι περισσότερα καὶ ὀξύτερα. Ἐκτὸς τοῦ ταυτοσήμου προβλήματος πλειόνων Ἐπισκόπων ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν περιπτώσεων τῶν παραλλήλως ὑφισταμένων ἡνωμένων μετὰ τῆς Ρώμης Κοινοτήτων, ἤτοι τῶν Οὐνιτῶν, καὶ τῶν ἀπὸ τούτων ἀντιστοίχων Ἐπισκόπων, εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν), ὑπάρχουν καὶ τὰ ἐκκλησιολογικὰ προβλήματα τοῦ Πρωτείου τῆς Ρώμης, τῆς Θεολογίας περὶ Συνόδων, τῆς ἐπισκοπικῆς συνυπευθυνότητος (collégialité), προσέτι δὲ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ τεράστιον τῆς ὀργανωμένης Οὐνίας εἰς τὰς περιοχὰς τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ὁμοῦ ὑφαίνου ἐν ὀγκῶδες ἐκκλησιολογικὸν πινάκιον θεμάτων εἰς τὸν Διάλογον μεταξὺ Ρώμης καὶ Ἀρχαιοανατολικῶν. Διὸ καὶ εἰς τὰ κείμενα τῶν διμερῶν συναντήσεων μεταξὺ Ἀρχαιοανατολικῶν Θεολόγων καὶ Ρώμης συχνότερον γίνεται λόγος καὶ ἀναφορὰ εἰς τὰ ἐκκλησιολογικὰ αὐτὰ θέματα, παρὰ εἰς τὰ Ὁρθοδοξοανατολικά.

21. Τὸ ἐν τῇ Δύσει «Πρωτεῖον» καὶ ἡ θέσις τοῦ «Πρώτου» ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἐν ἐκ τῶν πρώτων θεμάτων, ὅπερ ἐτέθη καὶ συζητεῖται μεταξὺ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν εἶναι τὸ τοῦ Πρωτείου τῆς Ρώμης. Τὸ Ἀνακοινωθὲν τῆς Δ' Θεολογικῆς Συναντήσεως τῆς Βιέννης τοῦ 1978, ἀφιερώνει ἐν εὐρὺ τμημά του εἰς τὸ ἐκκλησιολογικὸν τοῦτο πρόβλημα καὶ θέτει ὠρισμένας ἐκκλησιολογικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν πολὺ καὶ ἡμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους (§§ 8, 10 καὶ 11)⁷⁰.

Λέγω, ὅτι αἱ τιθέμεναι ἀρχαὶ ἐνδιαφέρουν καὶ ἡμᾶς τοὺς Ὁρθόδοξους, διότι κατ' ἀρχήν, δι' ὅσων ἐκτίθενται, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ αἱ Ἀρχαῖαι Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι ἔχομεν τὴν αὐτὴν κατὰ βάσιν προβληματολογίαν εἰς τὸ θέμα αὐτό. Λέγεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἀνακοινωθέντος, ὅτι ἡ Ἀνατολή, εἰς τὴν μακρὰν τῆς ἱστορίας, δὲν ἔχει αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναπτύξῃ μίαν εἰδικὴν θεολογίαν περὶ Πρωτείου. Παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Ἀνατολικοῖς, λέγεται, ἡ κυριαρχικὴ ἀθεντία ἀσκειται ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν ἢ τῶν Καθολικῶν των, οἱ ὁποῖοι καὶ θεωροῦνται, ὅτι πληροῦν ἕνα θεσμὸν ἱστορικὸν καὶ πρακτικὸν ἅμα μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅχι δὲ ὅτι εἶναι ἐν στοιχεῖον θεολογικὸν ἐν αὐτῇ.

Εἶναι ἐνδιαφέροντα τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα. Ὅντως ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολὴ δὲν ἔχει ἀναπτύξει μίαν εἰδικὴν θεολογίαν περὶ πρωτείου. Ἡ ἐκκλησιολογία τῆς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διακρίνεται διὰ τὸν ἀντιρρητικὸν τῆς χαρακτῆρα ὡς πρὸς τὰς περὶ Πρωτείου θέσεις τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας.

Βεβαίως ἄλλο θέμα εἶναι τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἀρχαιοανατολικῶν λεγόμενον, ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ Πρώτου παρ' αὐτοῖς εἶναι μόνον ἱστορικὴ καὶ πρακτικὴ πραγματικότητα, οὐχὶ δὲ καὶ θεολογικὸν στοιχεῖον. Νομίζω, ὅτι ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν οὐχί, ὡς εἶπον, μία θεολογία περὶ Πρωτείου ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε μία θεολογία περὶ Πρώτου ἢ Πρώτων ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, ἐν συναφείᾳ καὶ ἀναφορᾷ πάντοτε πρὸς τὴν συνοδικότητα-συνυπευθυνότητα τῶν Ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν περὶ τοῦ Αὐτοκεφαλισμοῦ ἀντίληψιν ἀφ' ἑτέρου. Ὁ θεσμὸς τοῦ Πρώτου ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν εἶναι στοιχεῖον ἐμπίπτον μόνον εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' εἶναι καὶ στοιχεῖον θεολογικὸν ἐκκλησιολογικὸν σημαντικόν, τόσον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ δομῇ τῆς Ἐκκλησίας.

Ταῦτα ὡς ἐκ τῶν προτέρων ἀντιδιαστελλόμενα Ὁρθόδοξοι «θέσεις»,

70. Abba Salama 9 (1978) 360/364.

ἐναντι τῶν περὶ «Πετρείου διακονίας» εἰς τὸν χῶρον τῶν Δώδεκα καὶ τῶν περὶ Πρωτείου τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἐκκλησιολογικῶν δοξασιῶν τῆς Δύσεως⁷¹.

22. Ἀκρίβεια καὶ οἰκονομία εἰς τὰ ἐκκλησιολογικὰ προβλήματα ἐκατέρωθεν.

Ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς περισσότερο τὰ ὅσα λέγονται εἰς τὴν Ἔκθεσιν τῆς Γ' Ἀνεπισήμου Θεολογικῆς Συναντήσεως μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀνατολικῶν Θεολόγων ἐν Γενεύῃ, τὸ 1970. Λέγεται ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ἀπολύτως ὀρθὸν καὶ ἐσταθμισμένον. Λέγεται (§ 6γ), ὅτι: «Ἀνεγνωρίσθη, ὅτι ἡ δικαιοδοσία δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται μόνον ὡς διοικητικὸν θέμα, ἀλλ' αὕτη θίγει καὶ ζητήματα τῆς ἐκκλησιολογίας ἀπὸ τινῶν ἀπόψεων. Τὸ παραδοσιακὸν ὑπόδειγμα τῆς ἐδαφικῆς αὐτονομίας ἢ τοῦ αὐτοκεφάλου ἔχει τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν θεολογικὴν δικαίωσιν αὐτοῦ. Ἡ ἐκδήλωσις τῆς τοπικῆς ἐνότητος εἰς τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας συνίστατο εἰς τὴν ὑπαρξίν ἐνὸς ἐπισκόπου μεθ' ἐνὸς συλλόγου πρεσβυτέρων, ἡνωμένων πάντων ἐν τῇ μιᾷ εὐχαριστίᾳ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους πρακτικοὶ λόγοι ὀπωσδήποτε κατέστησαν ἀναγκαῖαν, εἰς τινὰς περιπτώσεις, τὴν ὑπαρξίν περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς ἐπισκόπων καὶ τῆς μιᾶς εὐχαριστίας, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Ἄλλ' εἶναι σημαντικὸν νὰ περιφρουρῆται, τοῦλάχιστον κατ' ἀρχήν, ὁ ἀπαιτούμενος ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας κανὼν καὶ νὰ ἐκφράζεται ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ τοπικῇ συνοδικῇ διαρθρώσει»⁷².

Τὸ κείμενον τοῦτο εἶναι σημαντικώτατον. Ὑπενθυμίζει εἰς ὅλας τὰς ἐνδιαφερομένας πλευράς, ὅτι κάποτε πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ παραδεδομένη ἀποστολικὴ τάξις. Πᾶσα ἄλλη μορφή ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, θὰ ἀποτελῇ ἐκκλησιαστικὴν ἀταξίαν, καὶ θὰ ὀδηγῇ, ὅπως καὶ de facto ὀδηγεῖ, εἰς ἀπαράδεκτα ἐκκλησιαστικὰ c o m p r o m i s.

Ἄλλὰ μέχρι πότε;

Τὸ μόλις ἀναγνωσθὲν κείμενον ἀφήνει ἐν τούτοις νὰ νοηθῇ ὅτι χάριν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμοιομορφίας καὶ τοῦ ἐνιαίου κανόνος, ποῦ ὀφείλει νὰ διέπῃ, ἔστω καὶ ἐξωτερικῶς, τὰς συνυπαρχούσας εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον πλείονας ἐκκλησιαστικὰς δικαιοδοσίας, ἐπιβάλλεται ἡ ἐνότης νὰ ἐκφράζεται «ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ τοπικῇ συνοδικῇ διαρθρώσει». Τί κατὰ βάσιν εἶναι τὰ δύο ταῦτα προτεινόμενα σχήματα συνυπάρξεως καὶ ἀλληλοαναγνωρίσεως; Εἶναι ἀπλῶς σχήματα ἀναφερόμενα, τὸν μὲν πρῶτον εἰς τὴν ἀμφιλεγομένην Intercommunio, τὸ δὲ δευτέρον εἰς τὴν «συνελευσιακὴν» (ὄχι συνοδικὴν) δομὴν τοῦ ἐπιτοπίου Ἐπι-

71. Proche Orient Chrétien 26 (1976) 381.

72. G O T h R 16 (1971) 5.

σκοπάτου τῶν συνυπαρχουσῶν Ἐκκλησιῶν; Ἐάν ναι, ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ εἶπω, ὅτι ἀμφοτέρα τὴν στιγμὴν ταύτην εἶναι ἀνορθόδοξα. Ἡ, πάλιν, εἶναι στοιχειώδεις μορφαὶ ἐκκλησιολογικῆς ἀνοχῆς καὶ συνυπάρξεως; Ἀλλὰ καὶ ἔτσι ἂν εἶναι, καθιστοῦν τὴν ἐπιδιωκομένην καὶ ζητούμενην ἐνότητα πολὺ χαλαράν. Πάντως, ὅπως καὶ ἐὰν ἔχουν, ἀμφοτέροι αἱ σκέψεις καὶ εἰσηγήσεις αὐταὶ χρῆζον πολλῆς μελέτης καὶ ἀξιολογήσεως.

Καὶ ἐνῶ ἡμεῖς ὁμιλοῦμεν ἐπὶ τῇ βάσει κοινῶν, ὡς αἱ ἀνωτέρω, Ὁρθοδοξοανατολικῶν δηλώσεων καὶ εἰσηγήσεων, δὲν πρέπει νὰ διαφύγῃ τῆς προσοχῆς μας, ὅτι ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἐνὸς ἀύθεντικῶ φορέως τῶν ἀπόψεων τῶν Ἀρχαιοανατολικῶν ἀδελφῶν μας, ἤτοι τοῦ Μακ. Κόπτου Πατριάρχου Shepouda τοῦ Γ', διεκηρύχθη ἐνώπιον τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν Ὁρθοδοξοανατολικὸν Διάλογον, ὅτι τὸ ἐπιζητούμενον εἶναι ἡ ἔνωσις περὶ τὴν πίστιν καὶ οὐχὶ περὶ τὴν διοίκησιν. «... Ἐπιθυμοῦμεν, εἶπεν, τὴν ἐνότητα ἐν τῇ πίστει καὶ οὐχὶ ἐν τῇ διοικησει...»⁷³.

Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουν, ὅτι καὶ τὸ ὅλον ἐκκλησιολογικὸν πρόβλημα, εἴτε ὑπὸ τὴν ἀπλουστέραν δικαιοδοσιακὴν του πλευρᾶν τίθεται, εἴτε εὐρυτέρως ἐμπλέκει καὶ ὅλα τὰ οὐσιαστικώτερα παράλληλα θέματα, χρῆζει πολλῆς ἀνακαθάρσεως καὶ ἀποσαφήνσεως, διὸ καὶ θὰ πρέπει εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ στάδια τοῦ Διαλόγου μας —καὶ μάλιστα ὄχι εἰς πολὺ ἀπώτερον μέλλον— νὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς σοβαρῶς.

23. Πλειόνες Ἐπίσκοποι ἐν μιᾷ περιοχῇ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς Οὐνίας.

Πάντως μεταξὺ ὄλων τῶν πρὸς συζήτησιν ἐκκλησιολογικῶν προβλημάτων, τὸ πλέον ἐπίμαχον εἶναι τὸ τῆς παρουσίας πλειόνων Ἐπισκόπων ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ περιοχῇ καὶ τὸ συναφὲς πρὸς τοῦτο θέμα τῆς Οὐνίας εἰς τὸν χῶρον τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ εἰς τὰ θέματα αὐτὰ ἐπιθυμῶ νὰ γίνω ἀναλυτικώτερος.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἐκπρόσωποι τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς ὅλας τὰς μετὰ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν συναντήσεις καὶ ἐπαφὰς των, θέτουν τὸ θέμα τῶν ξένων Ἐπισκόπων εἰς τὰς περιοχὰς των, καὶ ὅλας ἰδιαιτέρως τὴν παρουσίαν τῆς ὀργανωμένης Οὐνίας. Διακηρύττουν ὅτι δὲν θέλουν νὰ θεωρῆται ὁ χῶρὸς των ὡς «*terrain de missions*» καὶ ἀνησυχοῦν ἀπὸ τάσεις καὶ θεωρίας ἐκφραζομένας ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς, πολυλάκις δὲ καὶ ἐπισήμως καὶ διὰ τῶν γραμμῶν σημαντικῶν Κειμένων τῆς Ρώμης,

73. Πρακτικὰ-Κείμενα τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν (Σαμπεζύ, 7-11 Φεβρουαρίου 1979), κείμενον πολυγραφημένον, σελ. 8.

ὅτι αἱ ἐκ τῆς Οὐνίας προερχόμεναι Χριστιανικαὶ Κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ἠνωμένοι μετὰ τὴν Ρώμην, ἀποτελοῦν καὶ αὐταὶ «Églises Locales Authentiques», ὡς ἀπεφάνθη ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος περὶ αὐτῶν.

Εἶναι γνωστὸν τὸ ὑπάρχον εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴν «malaise» εἰς τὸ θέμα αὐτό⁷⁴. Ἦσως ὠρισμένοι κοινὰ δηλώσεις, ὑπὸ ὠρισμένης προϋποθέσεως γενόμεναι ἐνίοτε, ὡς π.χ. ἐκείνη ἡ ὁποία περιελήφθη εἰς τὸ Ἀνακοινωθὲν τῆς Δ' Θεολογικῆς Συναντήσεως τῆς Βιέννης μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ἀρχαιοανατολικῶν Θεολόγων, τὸ 1978, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ἠνωμένοι μετὰ τὴν Ρώμην Κοινότητες συμβάλλουν «ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινωνίας»⁷⁵, νὰ παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι θὰ ὑπάρξουν τρόποι ἐρμηνείας καὶ ἀποδοχῆς τοῦ φαινομένου τῆς Οὐνίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι μία τοιαύτη θεώρησις τοῦ πράγματος εἶναι μᾶλλον ἀνεδαφική.

Σήμερον οἱ ἰσχύοντες εἰς τὸν χῶρον τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν μὴ-θεολογικοὶ παράγοντες εἶναι γνωστοὶ καὶ ὀριστικῶς ὅχι εὐνοϊκοί. Τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζοῦν καὶ δραστηριοποιοῦνται αὐταί, ἡ ἰσχύουσα νομοθεσία, ἡ Ἰσλαμικὴ παράδοσις, τὸ Κορανικὸν πνεῦμα, τὸ κρατοῦν πολιτιστικὸν καὶ ἔθνικὸν φρόνημα, τὰ ἐπιτόπια προβλήματα, φυσικὰ δὲ καὶ αἱ ἱστορικῶς ἀρνητικαὶ ἀναμιξεις τῶν Χριστιανικῶν Κοινοτήτων τῆς Δύσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ των θέματα, ὁ ἀνεπίτρεπτος ἐκκλησιαστικὸς ἀνταγωνισμὸς κ.λ.π. κ.λ.π., πάντα ταῦτα συνεπάγονται τὴν ἐπιβολὴν ἐνὸς νέου «ἔθους» διὰ τὸν Διάλογον, τοῦ ἔθους τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ τῆς ἀλληλοστηρίξεως. Ὁ Θεολογικὸς Διάλογος ἐν ἀγάπῃ προωθούμενος. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ Ὁρθόδοξος πλευρὰ θέλει νὰ εἶναι συνεπὴς πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ θέλει συνεπεῖς τοὺς ἄλλους πρὸς αὐτήν. Κυρίως εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν τῶν ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐμπλοκῶν.

74. Ἴδε ὠρισμένα στοιχεῖα, ἐκ τῶν πολλῶν ὑπαρχόντων, τὰ διδόμενα ἐν *Irenikon* 49 (1976) 489 καὶ 50 (1977) 569.

75. *Abba Salama* 9 (1978) 363. *Wort und Wahrheit*, 1978, p. 233.

ΣΤ'. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΖΗΤΟΥΜΕΝΗ ΕΝΩΣΙΣ.

24. Ἡ ἐπαναξιολόγησις τῆς μέχρι σήμερον βιωθείσης ἱστορίας.

Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι σημαντικώτατον διὰ τὸν Διάλογόν μας μετὰ τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας. Καὶ ὡς τοιοῦτο πλειστάκις ἀπησχόλησεν ἡμᾶς.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ ἀπωτέρου παρελθόντος ἀναμφιβόλως ἔχουν τὰς ἐπιπτώσεις των εἰς τὴν ζωὴν, τὴν σκέψιν, τὸν αἰσθηματισμὸν καὶ τὴν θεολογικὴν τοποθέτησιν τῶν προσώπων, καὶ φυσικὰ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἰσχύει δι' ὅλας τὰς κοινωνίας καὶ ὁλότητας. Βεβαίως δὲ καὶ διὰ τὸν Χριστιανισμὸν. Ὅπως δὲ ἰδιαίτερος δι' ἡμᾶς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι κυριολεκτικῶς «μηρυκάζομεν τὴν ἱστορίαν», ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις. Τὸ πρᾶγμα εἶναι κακόν. Ἀλλ' ἀληθές. Καὶ ἀναπόφευκτον. Ἔχει δὲ ὀλεθρίας ἐπιπτώσεις διὰ τὴν σήμερον, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὴν αὔριον τῶν σχέσεων καὶ τοῦ Διαλόγου ἡμῶν μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν, ἐὰν βεβαίως δὲν θελήσωμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ «πλέγματα» ταῦτα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ παρελθόντος.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ὅτε εἴχομεν διμερεῖς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνομιλίαις μετὰ τὸν Κόπτην Πατριάρχην Shenouda τὸν Γ', ἡ δὲ ἐλαχιστότης μου συμπροήδρευε μετ' αὐτοῦ, ἕνας ἀπὸ τοὺς τομεῖς κοινοῦ ἐνδιαφέροντος ἦτο τὸ βιωθὲν «βυζαντινὸν παρελθόν» εἰς τὴν γῆν των, ὃ δὲ Κόπτης Πατριάρχης μετὰ πικρίαν ἀνεφέρθη εἰς τὰ ἀνεπίτρεπτα ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ἀπολύτως ἀρνητικά, εἰς βάρος τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων καὶ μόνῃ ἡ ἀνάμνησις πληροῖ ἀντιδράσεως τὰς ψυχὰς τῶν Ἀνατολικῶν ἀδελφῶν.

Εἶναι ἐπομένως ἀπαραίτητος ἡ ἐπαναξιολόγησις τοῦ παρελθόντος. Καὶ μάλιστα ὄχι ἀπλῶς ὡς ἱστορικῶν γεγονότων καὶ συμβάντων, ἀλλ' ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν θεολογικὴν πραγματικότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν συνήπτοντο καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας πολλάκις ἐδημιουργοῦντο καὶ ἐπεβάλλοντο καταστάσεις ἀρνητικαὶ καὶ ἀνορθόδοξοι εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων.

Εἰς μίαν τοιαύτην ἐπαναξιολόγησιν τῆς ἱστορίας θὰ συνέβαλλον, 1) ἡ ἀπὸ ἡμετέρας πλευρᾶς διακρίβωσις τῶν πλαισίων καὶ τῶν διασυνδέσεων τοῦ Μονοφυσιτικοῦ Σχίσματος πρὸς τὸν Μονοθελητισμὸν καὶ τὸν Μονοενεργη-

τισμὸν τῶν ἐπομένων αἰώνων, 2) ἢ ἀπὸ τοῦ 451 καὶ ἐξῆς πολιτική, στάσις καὶ τακτικὴ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἐναντι τῶν ἐκ τοῦ Μονοφυσιτικοῦ Σχίσματος προελθουσῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, 3) αἱ σημειωθεῖσαι ὑπερβολαί, ὑπερβάσεις καὶ καταχρήσεις ἐκατέρωθεν καὶ ἢ ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ παρεμβληθεῖσα νέα πολιτικοθρησκευτικὴ πραγματικότης τοῦ Ἰσλάμ εἰς τὸν χώρον τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ αἱ ἐπιπτώσεις τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς, καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον, 4) ἢ ἐν τῷ μεταξύ σημειωθεῖσα ἀνάπτυξις καὶ στερέωσις τοῦ «ἐθνικοῦ» καὶ «ἐθνικιστικοῦ» φρονήματος καὶ αἰσθήματος εἰς τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας καὶ αἱ ἐπιπτώσεις τοῦ γεγονότος τούτου, ψυχολογικαί, ἐθνικαί, πολιτιστικαὶ κ.ἄλλ., μέχρι τῆς σήμερον, εἰς τὰς σχέσεις μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀρχαιοανατολικῶν.

Ἀσφαλῶς τὰ θέματα καὶ ἡ προβληματολογία εἰς τὸν χώρον τοῦτον τῆς ἱστορίας, ἢμποροῦν νὰ πολλαπλασιασθοῦν ἐπὶ πολὺ. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι εὐθύνη τῆς Ἱστορίας καὶ ὄχι τῆς Θεολογίας.

52. Ἡ φύσις τῆς ἐν τῷ Διαλόγῳ ἐπιζητουμένης ἐνότητος.

Ὁ τομεὺς οὗτος εἶναι ἐπίσης ἐκ τῶν σημαντικωτέρων. Ἐξεταστέα εἶναι τὰ ἐξῆς κατὰ σειρὰν σημεῖα: 1) Ὁμιλοῦντες περὶ ἐνότητος μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν πρέπει ἐκ τῶν πρώτων νὰ καθορίσωμεν τὴν ἔκτασιν ταύτης, ἐὰν δηλ. θὰ εἶναι μία ἐνότης διασφύζουσα τὸν σήμερον ἰσχύοντα καὶ ἐπικρατοῦντα π λ ο υ ρ α λ ι σ μ ό ν, καὶ μέχρι ποίου σημείου καὶ μὲ ποῖαν διαλεκτικὴν καὶ μὲ ποῖον σκεπτικὸν ὑπὲρ ἐνὸς τοιούτου πλουραλισμοῦ, ὁ ὁποῖος πολλάκις ἐγγίζει τὰ ὄ ρ ι α τ ο ῦ π λ η θ ω ρ ι σ μ ο ῦ εἰς δικαιοδοσίας καὶ εἰς πρόσωπα. 2) Ποῖα τὰ βασικὰ στοιχεῖα καὶ γνωρίσματα τῆς «ταυτότητος πίστεως» ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς «πολλαπλότητος» καὶ «ποικιλίας» εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως καὶ διδασκαλίας ἐκατέρωθεν. 3) Ποῖαι αἱ ἐκατέρωθεν ἀπόψεις ὡς πρὸς τὰς κρατούσας ποικιλίας λειτουργικῶν ρυθμῶν, δικαιοδοσιῶν, ἐθνικῶν καὶ ἐπιχωρίων κοινοτήτων, πολλαπλῶν Ἐπισκόπων, πολλαπλοῦ Ἱερατείου, ποικιλίας ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου καὶ ἐκκλησιαστικῆς πράξεως κ.λ.π. κ.λ.π. 4) Τί γενήσεται ἐν τῷ χώρῳ τῶν ταυτοσήμων «ἀπαιτήσεων», ἢ «διεκδικήσεων» προβαδίσματος καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐκκλησιαστικῆς, ἢ ἀκόμη, καὶ ἐπὶ τὸ ἀπαιτητικώτερον, σαφῶν ἀπαιτήσεων ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας καὶ «μονοκρατορίας», ἐκεῖ ἔνθα σήμερον συνυπάρχουν δύο παράλληλοι ἐκκλησιαστικαὶ Ἡγεσίαι ἀλληλοανειχόμεναι;

Ἦδη καὶ προηγουμένως ἔκαμα μνείαν τῶν τοιούτων ἐκκλησιολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικο-δικαιοδοσιακῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνυπάρχουν

εις τὸν Διάλογόν μας. Τὰ θέματα δυστυχῶς ὑπάρχουν καὶ εἶναι τεθειμένα, ἢ τοῦλάχιστον βιοῦνται, πολλάκις μὲ ὅλην τὴν σοβαρότητα τῶν ἐπιπτώσεών των εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν μας. Εἶναι δὲ ἀναμφισβήτητον, ὅτι θὰ δημιουργηθοῦν καὶ ἄλλα σὺν τῷ χρόνῳ καὶ σὺν τῇ προόδῳ τοῦ Διαλόγου μας.

Ἄλλ' ὁ λόγος περὶ ὅλων τούτων θὰ μᾶς ὠδήγει πολὺ μακρὰν.

Ἐπιθυμῶ νὰ κατακλείσω τὸ κεφάλαιον αὐτὸ περὶ τῆς ἐπιζητουμένης ἐνότητος μὲ ἐν κείμενον, τὸ ὁποῖον δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Ὁρθοδοξοανατολικὸν Διάλογον, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς Θεολογικὰς Συναντήσεις μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Κοπτορθοδόξων Θεολόγων. Τὸ κείμενον περιελήφθη εἰς τὸ Ἄνακοινωθὲν τῆς Β' Μικτῆς Συναντήσεώς των, τὸ 1975, καὶ λέγει:

«L' union que nous prévoyons de réaliser dans l' avenir et dans laquelle nos deux Églises apostoliques, dans l' égalité et le respect mutuel, viendraient à nouveau en communion plénière, sur la base de la foi, des traditions et de la vie ecclésiale de l' Église indivise des quatre premiers siècles et demi, serait une unité réelle»⁷⁶.

76. Irénikon 49 (1976) 65.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ἴδού, εἰς μίαν πρώτην θεολογικὴν ἀνάλυσιν, ἡ ἀξιολόγησις τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων καὶ αἱ διανοιγόμεναι προοπτικαὶ εἰς τὰς σχέσεις, τὰς θεολογικὰς ἐπαφὰς καὶ τὸν Διάλογον, τὸν ἐπίσημον πλέον Διάλογον, μεταξὺ τῶν ἡμετέρων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὰς Ἀρχαίας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας.

Προβλήματα τεθέντα ἐξητάσθησαν καὶ ἠξιολογήθησαν, κατὰ τὸ δυνατόν. Προβληματολογία δυνάμεναι νὰ προκύψουν, διὰ τὴν διανοίξιν νέων προοπτικῶν εἰς τὸν Διάλογον, ἐπεσημάνθησαν καὶ ἐσχολιάσθησαν.

Δὲν ξεύρω ἐὰν ὑπῆρξα περισσότερον τοῦ δέοντος κριτικὸς εἰς τὰς παρατηρήσεις μου. Καὶ πρὸ παντός, ἐὰν ὑπῆρξα περισσότερον τοῦ δέοντος ἀπαισιόδοξος εἰς τὰς προοπτικὰς μου.

Πάντως, πρόθεσίς μου δὲν ἦτο νὰ γίνω κήρυξ στενοκαρδῶν προοπτικῶν.

Ἦθέλησα νὰ εἶμαι ἀντικειμενικός, νὰ ἀποφύγω τὸν ἀνεδαφικὸν τριουμφαλισμὸν, καὶ νὰ κινηθῶ μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς οἰκοδομητικῆς κριτικῆς.

* * *

Ὁδεύομεν καὶ θὰ ὀδεύσωμεν πρὸς τὸν Διάλογον μὲ τοὺς ἀδελφούς μας τῆς Ἀρχαίας Ἀνατολῆς, μὲ ἐλπίδα καὶ ἐμπιστοσύνην. Θὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν διάθεσίν μας θετικὰ στοιχεῖα. Διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν, ὅσον καὶ διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Δύσιν, αἱ Σεβασμίαι Ἀρχαῖαι Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι εἶναι ἐξ ἴσου σεβασταὶ καὶ ἀγαπηταὶ ἀδελφαὶ Ἐκκλησίαι.

Ὁ πρὸς αὐτὰς Διάλογός μας θὰ εἶναι θετικὸς, οἰκοδομητικὸς καὶ γόνιμος. Καὶ πλήρης ἀγάπης. Τοῦτο τὸ ὑποσχόμεθα.

Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα κεῖνται ἐν ταῖς Χερσὶ τοῦ Θεοῦ.